

Ks. Piotr M a j e r, *Zawarcie małżeństwa kanonicznego bez skutków cywilnych*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej 2009, ss. 539.

Kościół, zgodnie ze swoimi zasadami doktrynalnymi, proklamuje własną władzę nad małżeństwem swoich wiernych, dopuszczając cywilnoprawną regulację jedynie tych aspektów, które nie należą wprost do struktury małżeństwa, czyli jego tzw. skutków cywilnych. Podstawą roszczeń Kościoła do wyłączności kompetencyjnej w materii małżeństwa jest prawda o Bożym ustanowieniu małżeństwa oraz pochodzącej z prawa naturalnego konfiguracji jego istotnej struktury, a także sakramentalny charakter związku małżeńskiego zawieranego między ochrzczonymi. Państwo natomiast, uznając się za podmiot władzy suwerennej i uniwersalnej, także uregulowało ten szczególnie obszar życia społecznego, jakim jest małżeństwo. Państwowy ustawodawca nie respektował i nie respektuje nie tylko sakralnego charakteru małżeństwa, ale także jego podporządkowanie prawu naturalnemu, oraz te istotne elementy, które należą do jego struktury, a które dla kanonicznej koncepcji małżeństwa były i są fundamentalne (należą do ważności sakramentu małżeństwa). Jednak Kościół egzystujący w rzeczywistości nowożytnego państwa, nie mogąc ignorować faktu, iż jego wierni podlegają, jako obywatele, prawu świeckiemu, a małżeństwo i rodzina powinna poprawnie funkcjonować w społeczeństwie, musiał przystosować własne prawo do nowej sytuacji i określić swój stosunek normatywny do instytucji małżeństwa regulowanej przez władzę laicką. Na drodze porozumień zawieranych między Kościołem a państwem wypracowano rozmaite modele koordynowania i wzajemnego respektowania tych aspektów ustawodawstwa małżeńskiego. Jednym z konkretnych efektów stopniowego unormowania relacji między małżeństwem kanonicznym a instytucją regulowaną w świetle prawa świeckiego jest norma kanonu 1071 § 1, 2° obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego. Przepis ten zabrania duchownemu asystowania przy zawieraniu małżeństwa, które nie może być uznane lub zawarte według przepisów prawa państwowego. Ta norma prawna jest stosunkowo nowa w prawodawstwie kościelnym. Czy zatem przepis ten jest postrzegany jako przejaw swego rodzaju uległości Kościoła wobec wymogów władzy świeckiej? Czym kierował się prawodawca kościelny, wydając taką normę prawną? Czy oznacza to uznanie norm cywilnych jako kanoniczne w tym obszarze prawa małżeńskiego? Tą problematyką zajął się ks. Piotr Majer w swojej książce zatytułowanej *Zawarcie małżeństwa kanonicznego bez skutków cywilnych*.

Praca składa się z ośmiu rozdziałów. We wstępie autor nakreślił strukturę dzieła i wskazał na motywy, które skłoniły go do podjęcia tegoż przedsięwzięcia badawczego. Jak stwierdza ks. Majer, niniejsza książka ma na celu ukazanie odpowiedzi na pytania nasuwające się w związku z analizą normy 1071 § 1, 2°. Przedmiotem rozważań nie jest tutaj wyłącznie prawo odnoszące się do omawianej kwestii obowiązujące w Polsce, ale także prawo w innych państwach. Szczególnym impulsem

skłaniającym autora do podjęcia tego zagadnienia naukowego były zmiany, jakie w tej kwestii dokonały się w ciągu ostatnich lat w prawie polskim.

Dwa pierwsze rozdziały recenzowanej publikacji mają charakter ogólny i dotyczą kanonu 1071 § 1 jako całości. Następne rozdziały odnoszą się do zakazu asystowania przy zawieraniu małżeństwa kanonicznego bez skutków cywilnoprawnych. W pierwszym rozdziale autor przedstawił kanoniczne aspekty przygotowania nupturientów do zawarcia małżeństwa w świetle kanonu 1071 § 1. Zaakcentował wymiar prawny tej czynności duszpasterskiej, a więc prawo do otrzymania należytej formacji przez przygotowujących się do małżeństwa, poszanowanie naturalnego uprawnienia do zawarcia małżeństwa. Ks. Majer wskazał także na spoczywającą na duszpasterzach troskę o zachowanie integralnej doktryny o małżeństwie katolickim. Przedstawił też rys historyczny rozwoju instytucji prawnej zezwolenia ordynariusza miejsca na zawarcie małżeństwa w przypadku, gdy zachodzi przeszkoda kanoniczna.

Rozdział drugi dotyczy natury prawnej figury zakazu asystowania oraz zezwolenia. Zostały tu przedsawione podobieństwa i różnice odnoszące się do omawianego zakazu wobec przeszkód małżeńskich oraz innych zakazów występujących w kanonicznym porządku prawnym, a także kwestie związane z zezwoleniem ordynariusza miejsca jako aktem administracyjnym.

W trzecim rozdziale recenzowanej publikacji autor zaprezentował zagadnienia zobowiązania małżonków do uzyskania skutków cywilnych swego małżeństwa, opierając się na historycznych źródłach prawa kanonicznego, Magisterium Kościoła i wypowiedzi doktryny, które przyczyniły się do opracowania obowiązującej normy prawnej w omawianej kwestii. Jak zauważa ks. Majer, kan. 1071 § 1, 2° Kodeksu Jana Pawła II jest formalnie nowym przepisem prawnym, w urzędowym wydaniu Kodeksu prawa kanonicznego nie figuruje ani jedno odniesienie do źródeł tej normy prawnej we wcześniejszym ustawodawstwie kościelnym, choć regulowane w niej kwestie były przedmiotem wypowiedzi papieży i Stolicy Apostolskiej.

Rozdział czwarty ukazuje zagadnienie racji omawianej normy prawnej, przez którą do nowego prawodawstwa kościelnego zostało wprowadzone ograniczenie naturalnego prawa do zawierania małżeństwa, i to ograniczenie mające podstawy w prawie cywilnym. Autor recenzowanej publikacji, uwzględniając współczesną doktrynę o współdziałaniu Kościoła i wspólnoty świeckiej – państwowej, uzasadnia rację wprowadzenia tejże normy prawnej.

Treścią kolejnego rozdziału jest analiza przypadków, w których przepis kanonu 1071 § 1, 2° znajduje zastosowanie. Jego aplikacja jest różna w zależności od przyjętego sposobu i zakresu uznawania małżeństwa kanonicznego w państwowych porządkach prawnych. Ks. Majer po przedstawieniu klasyfikacji tzw. systemów małżeńskich, omówił sytuacje, w których uznanie małżeństwa kanonicznego napotyka na utrudnienia ze względu na kolizję pomiędzy przepisami kanonicznymi i świeckimi. Zdaniem autora może to mieć miejsce przede wszystkim w zakresie przeszkód małżeńskich – czy to dlatego, że różnią się one od siebie w obu porządkach swym zasięgiem, czy też dlatego, że dana przeszkoda funkcjonująca w prawie państwowym w ogóle nie występuje w prawie kanonicznym.

Szósty rozdział podejmuje problematykę uzgodnień między Kościołem a państwem w przedmiocie małżeństwa, w tym, co odnosi się do analizowanej normy

prawnej kan. 1071 § 1, 2°. Przedmiotem zainteresowania i analizy jest w tym rozdziale uznanie małżeństwa kanonicznego przez prawo państwowe. Autor zwrócił uwagę także na okoliczności uniemożliwiające takie uznanie. W tym przypadku skupił się na rozwiązaniach konkordatowych przyjętych przez trzy państwa: Hiszpanię, Włochy i Polskę.

Przedostatni rozdział recenzowanej monografii mówi o ograniczeniach cywilnoprawnych małżeństwa, w którym nupturienti wyrazili wolę zawarcia małżeństwa tylko kanonicznego. W świetle prawa cywilnego traktowani są jako konkubenci, ze wszystkimi niedogodnościami z tego wynikającymi.

Ósmy rozdział ukazuje problematykę zakazu zawierania małżeństwa czysto wyznaniowego. Przepis ten, wzmocniony sankcją kary, wchodzi w skład ustawodawstwa niektórych państw. Po krytycznej analizie tego zakazu ks. Majer przedstawił możliwość udzielania dyspensy przez ordynariusza miejsca na zawieranie małżeństwa bez skutków cywilnoprawnych oraz kontrowersje bigamii faktycznej, czyli małżeństwa tylko kanonicznego, zawieranego przez nupturienta już związanego małżeństwem cywilnym z inną osobą.

Zakres wykorzystanych przez autora źródeł i opracowań jest bardzo bogaty. Są to źródła powszechnie prawa kanonicznego, prawa partykularnego oraz akta wydane przez Stolicę Apostolską. Obok kanonicznych aktów prawnych przedmiotem analizy są także teksty Magisterium Kościoła oraz inne dokumenty kościelne. Ważnym źródłem były dla autora umowy międzynarodowe, zawierane przez Stolicę Apostolską, z państwami w przedmiocie uznania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego. Ostatnią grupę źródeł stanowią ustawodawstwa państwowe – przede wszystkim polskie, a także innych państw.

W zakończeniu ks. Majer podsumował wyniki swojej pracy. Zdaniem autora, Kościół staje w obronie swobody, jaką względem władzy państwowej powinni mieć zawierający małżeństwo w przedmiocie jego cywilnych skutków, jednak we własnym zakresie tę swobodę ogranicza, uzależniając dopuszczenie do zawarcia małżeństwa czysto kościelnego od zezwolenia ordynariusza miejsca. Prawo kanoniczne uzasadnia taką regulację troską zarówno o zabezpieczenie interesów konkretnych małżonków oraz rodziny, którą zakładają, jak i o obiektywne zachowanie odpowiednich warunków sprzyjających instytucji małżeństwa w ogóle.

Należy podkreślić, że omawiana praca jest jedynym tak obszernym opracowaniem powyższego tematu na gruncie polskiej, a być może i światowej kanonistyki. Podjęty problem został zaprezentowany w ciekawy i oryginalny sposób. Te aspekty ukazują wartość analizowanej publikacji. Autor dobrze zrealizował swoje zamierzenie badawcze, wykazując się wnikliwością naukową, znajomością omawianych zagadnień oraz odpowiednim przygotowaniem warsztatowym. Należy jeszcze raz podkreślić, iż recenzowana książka stanowi cenne studium monograficzne i znacząco ubogaca polską kanonistykę. Z pewnością posłuży ona osobom zainteresowanym tą problematiką, jak i zgłębiającym inne dziedziny nauki.

Ks. Marek Zaborowski